

Народни музеј – Београд

М И Р А С А Н Д И Ђ

С К У Л П Т У Р Е

Београд, фебруар – март 1997. године

Изложбом скулптура Мире Сандић Народни музеј потврђује дугогодишњу и узорно плодну сарадњу са сродним установама културе из Новог Сада, у првом реду са Галеријом Матице српске, Музејом Војводине и Спомен-збирком Павла Бељанског. Тако се догодило да отварање ове изложбе, коју приређујемо поводом објављивања монографије *Мира Сандић* – аутора Вере Јовановић, у издању Спомен-збирке Павла Бељанског – пада у време док траје друга, припремљена у сарадњи са Галеријом Матице српске, на којој је приказано дело карловачког иконописца Димитрија Бачевића (? – после 1770).

Овај каталог сведочи са каквом су пажњом стручњаци Народног музеја пратили уметнички рад и развој Мире Сандић, од самих стваралачких почетака. Поред тога истичемо, са дубоком захвалношћу, да Мира и Сава Сандић, чију смо ретроспективну изложбу скулптура већ приредили, спадају у ред најзначајнијих дародаваца, добротинитеља и пријатеља Народног музеја.

Кустоси Народног музеја о Мири Сандић

Мира Марковић-Сандић се изражава са лакоћом, упрошћавајући планове („Торзо“), због чега често битне особине модела бивају запостављене. Најбољи синтетички израз остварила је у малој скулптури „Вепар“.

Павле Васић, *Изложба младих вајара*, Политика, 12. 03. 1957.

Што се тиче скулптуре, запајају се радови Мире Марковић-Сандић, прожети смислом за племенитост облика (фигурина).

Павле Васић, *Пролећна изложба Улуса*, Политика, 16. 05. 1957.

Мира Сандић је показала сву ону зрелост поступка и професионалног знања коју фигурална пластика црпи још из времена академизма (...) Она се игра са тешкоћама и најсложенији проблем покрета или форме за њу нема никакве тајне. Управо због тога, њена пластика делује лако и надахнуто, као да је настала под притиском најискренијих осећања (...) Глатке површине, благо понављање извесних одређених облика, лаки покрети, нека врста љупке телесне опуштености, мека и савитљива материја, фина и бестежинска волуминозност, то је оно што скулптури Мире Сандић даје изузетну драж. Шта она зна и може у том смислу, показала је на фигури девојчице која седи опружених ногу, фигури названој *Букет*. Модел има заиста букет цвећа у рукама, али и она сама - са својим срећним осмехом, са чедном наготом свог младог тела, са својим дугим, овлаш склопљеним рукама, и она сама делује као какав цвет. Једно поетско упоређење се намеће, и ми га можемо прихватити без бојазни да ће утисак бити покварен намерном стилизацијом или школском рутином. Примењујући те исте особине и на своје дечије портрете, Мира Сандић је створила једно посебно стилско схватање људске фигуре: истинито и поетично у исто време.

Миодраг Коларић: *О изложби Мире Сандић*, Културна панорама, Радио Београд, 20. 10. 1966.

Дечији свет остао је главна преокупација Мире Сандић, дата у најразноврснијим видовима, портрету, фигури, фигуринама и рељефима, у једном широком тематском распону где изгледа обухваћено све што се о томе могло рећи. Али исто тако, карактеристична је и разноврсност стилског израза. Портрети делују једном снагом која безмало намеће жаљење што се Сандићева не посвети више сличном жанру где се јаче испољава снага скулпторског израза. У великим фигурама девојчица Мира Сандић даје маха једној новој монументалности која се не устручава да обрађује фигуру чији крај већ одавно проричу поједини естетичари. Њен стил има често обележје *нађовешћина*, дато у строгим захтевима пластичних закона, али по тематици везано присније за живот, за неуобичајене позе и сцене (*Лежећа фигура*, *Одмор*, *Мешовити хор*). У фигуринама деце Сандићева се одриче пропорција које је утврдила и поставила још александријска вајарска школа, приближавају их природи, чиме ствара један свој канон дечије фигуре, маниричан али, у сваком случају занимљив као нека врста њеног потписа. У малим рељефима где је контакт са животом непосреднији, она је усвојила још експресивнији стил који подсећа мало на романску пластику где је тематски постулат доминирао над ликовним. Извесна склоност ка наивном огледа се и у неким дечијим портретима који остављају у засенку осећање Сандићеве за пластику и скулптуралне захтеве уопште. (...)

Павле Васић, *Вариа: Кумрић, Сандић и „Контракти 73“*, Политика, 23. 03. 1974.

Полазећи увек од природе, примарно руковођена визуелним сензибилитетом, инвенција Мире Сандић није спутана оквирима реалистичког концепта. Она виђено не репродукује нити описује, него податак природе прима као подстицај, откривајући у моделу подстреке за обликовање оних емотивних садржаја који се поклапају са просторима њених интимних преокупација. Тако овај својеврсни људски садржај – везаност за прекинуто детињство – прераста у мотив уметниковог стварања. Тематска опредељеност за дечији лик и фигуру, храњена дубоким мотивским подстицајима, у својој спонтаности и искреној доживљености сачувала је уметника од натурализма и дословне подчињености стварности, и подстакла га на тражења, даља и сложенија од дескриптивног поступка који се задовољава спољашњом сличношћу.

Неоспорно је да је у току свог стручног образовања, а посебно за време студијских путовања, Мира Сандић реалистички концепт оплемене форме, који остаје њена доминантна стилска оријентација, знатно и разноврсно модификовала. Из школе понето стилско опредељење проширила је у додиру са ренесансном хармоничном разуђеношћу али и модернизовала тежњом за свођењем форме на неке основне облике у духу одјека Сезанове поуке. Затим је форму водила ка благој стилизацији у правцу једне ублажене експресионистичке тенденције, а потом освежила изворном читљивошћу народне уметности. Чињеница је да је селекцију различитих поука и пратећих узора умела да изврши у духу свог опредељења и већ одређених концепција, чувајући тако искреност саопштења као драгоцену одлику својих портретских и фигуралних остварења. (...)

Скулптуре Мире Сандић, њени портрети, фигуре, композиције, остварења којима се интегритет њене уметничке личности најквалитетније афирмисао, неодољиво потврђују познату истину да нема животније, хуманије, оптимистичније и узбудљивије представе о човеку, од уметности инспирисане детињством.

Катарина Амброзић, *Мира Сандић: скулптуре* (монографија), Београд 1976.

... имамо пример нашег уметника медаље и плакете Мире Сандић, која је пошла стопама својих претходника и оставила запис о себи и своме времену оживотворен снагом и лепотом њеног уметничког израза који је садржан у њеном свеукупном изворном скулпторском делу. Стилски концепт њеног медаљерског опуса показује савремени тренутак медаљерске уметности у свету, која све више тежи да се ослободи стега традиционалног обликовања медаље и плакете а која главно тежиште поставља на снагу личног изворног уметничког израза и на богатство песничке маште, али која захтева јасан израз идеје. У немогућности да у овом кратком тексту анализирамо медаље и плакете Мире Сандић и укажемо на њихову улогу и значај као одраз историјског, друштвеног и личног доживљаја, сматрамо да је неоспорно ово: да медаљерски опус Мире Сандић као целина делује као мозаик, састављен од драгих каменова, који сведочи о личности аутентичног ствараоца снажне имажинације, устрептале маште и широког дијапазона интелектуалне радозналости са жељом да проникне у разне феномене збивања у свету који је окружује, о чему нам говоре наслови експоната.

Обухватајући погледом све изложене медаље, плакете и рељефе и размишљајући о њиховом садржају намећу се звуци једне музичке композиције, компоноване у стилу савременог музичког израза, понегде дисонантног, осећамо које плакете и рељефи представљају став *maestoso* и *largo*, које *marche funebre*, а које живахни *rondo*. Свакако да став *marche funebre* представља њене рељефе на стећцима *Крађујевачким ђацима и Малим чистачима ципела* који су најузбудљивији, најтужнији, потресни до суза. Став *rondo* су све Мирине скулптуре, рељефи, плакете и медаље које представљају најискренији садржај њене душе и свести: игра и страст.

Нада Тодоровић, *Медаље, плакете и рељефи Мире Сандић*, Галерија Графички колектив, Београд 1983.

Стваралаштво Мире Сандић, зреле београдске вајарке која се још успешно бави таписеријом и керамиком, одликује се посебношћу увек фигуралног израза и сентиментализмом. Њено име се везује за дела на којима је представљен безбрижан свет детињства, дочараван наглашеном радозналошћу, кроткошћу и једрином дечијих лица и фигура. Радови приказани на изложби одржаној у Галерији КНУ тематски нису увек одређени хтењима да се исказе треперење младости, али се по својој садржини уклапају у њен досадашњи опус.

Циклус назван *Прозори* заокружен је збиром радова обликованих у техници обојеног дубоког рељефа у гипсу. То су окна, њихови оквири, кроз која се вири у интиму домова где су разне личности затечене у свакодневици: док спавају, одмарају се, чекају заокупљене мислима или ангазоване неком активношћу. Вајар овде брише границе између медија - сликарства и скулптуре - и стапа их у један, те тако пластичне композиције, са прозором као рамом унутар којег је представљен нечији лик или догађај, делују као слике. Мале фигуре, редукцијом доведене до најједноставнијих али изражајних облика, често подсећају на неке раније рељефе и скулптуре ове уметнице. Приказана дела, која освајају својом непосредношћу, доживљавају се као поетски израз интимног сведочења Мире Сандић и као веродостојан одблесак ствараности апсорбоване у саму бит њене уметничке идеје и стваралачке енергије. Остаје, дакле, неспорно да се она садржајем изложбе још једном потврдила као сензибилан уметник чијој природи и темпераменту највише одговарају дела прожета лирским расположењима и љупкошћу, а управо у томе се и огледа једна од посебно наглашених вредности њеног уметничког опредељења у целини.

Вера Грујић, *Мира Сандић*, Ликовни живот, 22, Земун 1990.

Изведена из једног лирски устрепталог, нежног и брижног односа према младима и младости, посебно према тако рањивом добу када дете израста у човека, скулптура Мире Сандић, глатких површина и меко моделованих маса, открива уметника кога бисмо, у складу с природом стваралачког поступка, могли језгровито да дефинишемо као сентименталну причалицу. Утолико пре што она није хтела, нити накратко покушавала, да изађе из свог емоцијама силно прожетог, увек фигуративног и најчешће младости посвећеног света скулптуре, таписерије или керамике. Стога се за њено дело, уједначено у сваком погледу: техничком, иконографском и стилском, може закључити да представља оличење стваралачке доследности и стваралачког поштења. Захваљујући таквим врлинама, она сада има право да се слободније поиграва, штавише и да провоцира. Резултати који су из тога проистекли, њихова природа и њихови домети, јесу и естетичка и етичка суштина рељефа изведених у полихромној теракоти, што их Мира Сандић нетом излаже у Галерији Културног центра Београда под називом ЛИКОВНИ ЗАПИСИ О ...

Урађени у праматеријалу, јефтиној печеној глини као утку на оскудно и скупо време (језгро уметничке оставштине Мире Сандић, настало у бољим приликама, чине скулптуре у бронзи и мермеру), смело наглашених детаља, живо разгибаних и још живље обојених површина, композиционо слободно схваћени и до краја распричани, каткад благо иронични а увек сентиментални, њени рељефи зраче оптимизмом и делују као светло на таму, као мелем на злом позлеђену психу. Укратко, уз испољени али не сувише наглашен страх од претеривања, Мира Сандић је своје рељефе схватила као ликовне записе у којима ће испробати она изражајна средства што се обично ускраћују скулпторима и тзв. чистој скулптури. У изазовном колоплету тих и сличних „мана”, разуме се, обликованих сигурном руком искусног мајстора и оживљених незлобивим духом безрезервног човекољупца, родили су се поетски ликовни записи о: малим чистачима ципела (Крађујевац, 1941), деверушама (преслице), материнству (праисторијске венере), првом греху (Евина јабука), сликарки Секи Галовић, вајарки Види Јоцић и, пре свега, учитељу, вајару Илији Коларевићу, чијој је стогодишњици рођења ученица Мира Сандић своју изложбу и посветила.

Никола Кусовац, *Мира Сандић*, Ликовна галерија Културног центра Београда, Београд 1994.

Могло би се рећи да је форма основна преокупација Мире Сандић, односно вечита загонетка: Како обликовати пуну масу и како јој удахнути осећања, она најтананија које поседује модел, али и сам уметник? Како у том споју емоција не занемарити личност портретисаног и не изгубити сопствене емоције, односно затвореним волуменом испољити најсуптилније титраје душе? Мира Сандић је успешно разрешила овај проблем. Можда управо због њега најчешће ваја искрене дечје ликове или њихова још увек неразвијена тела из којих се слуту бујање младости и лепоте, онај вечити ток живота који она поистовећује са уметношћу. Чини се да је за њу настајање дела исто што и стварање новог свемира. Мира Сандић се супротставља деструктивним снагама и својим делима слави стварање и трајање. Иако полазиште налази у природи, она не опонаша виђено, већ га претаче у свој естетски доживљај. Извесна стилизација и свођење на ликовне законитости; промишљено грађење форме и композиција у којима је сваки детаљ битан, подређен основном облику који условава његово даље развијање; изванредна моделација; тананим прелазима повезани планови; често сучељавање глатких и храпавих површина, а самим тим светлости и сенке; ритмовање маса; својеврсни урези од којих вибрирају површине; вешто сугерисање покрета, осећања и израза; колористичке вредности постигнуте истанчаним односима природне боје бронзе и њене најфиније зелене патине, а у најновијим делима и доминација боје, одлике су вајарских радова Мире Сандић. Она је изградила особен, препознатљив стил који проистиче из њеног поимања уметности, али који се додирује и чврсто повезује са савременим токвима и њеним делима одређује универзалне вредности.

Љубица Миљковић, *Мира Сандић*, Народни музеј Крушевац, Крушевац 1995.

После вишегодишњег узгредног бављења анималистичким мотивима, Мира Сандић им се све чешће окретала од 1972. године. Као уметница првенствено заинтересована за ликовне вредности, она природне форме подређује пластичној логици. Зато бира она животињска тела што одговарају њеној жељи да обликује пуне, чврсте и затворене масе које преко њених прстију попримају и њену лирску душу. Мада се уз име М.Сандић често помиње дух реализма, она битно одступа од подражавања виђеног. Скоро по правилу, она стилизује и благо деформише, како би пластичним говором појачала дејство згуснутих волумена и моћније сугерисала основну замисао. Зато занемарује поједине делове тела, најчешће ноге, тело повећава и антејски спаја са тлом, остварује унутрашњу напетост, статичност и архитектонику конструкције форме. Истовремено, у композициону структуру уводи постоље као битан елеменат. Суптилан однос према мотиву, материјалу и делу исказује моделацијом глатких маса, које често оживљава благим гестуалним урезима и прецизнијим декоративним орнаментима. Ритам планова постиже сучељавањем мирних површина са оним усковитланим и усталасалим. Светлост клизи да би се разиграла, а захваљујући патини и високо исполитим акцентима бљеснула где треба и усмери нас ка вајарским намерама да осетимо лепоту и поетичност призора. Њени овнови и бикови су питома бића, њихови рогови не боду, а руно или глатка длака постају под њеним прстима нежни епидерм форме која привлачи наше руке и усмерава ка таткитним вредностима. (...)

Записи о животињама Мире Сандић су настајали заједно са осталим мотивима које је обрађивала и у потпуности се за њих везују. Зато ова тематска изложба упућује у скоро свако вајаркино стваралачко раздобље. Њен опус представља целину која се логично развијала и откривала њене погледе на живот и свет којим се у атељеу окружила да би лакше исказала оно о чему размишља, чему се радује или од чега страхује. Мира Сандић се лепотом и уверењима хуманисте на особен начин борила за трајање човека, природе и свега живог на Земљи. Као да је увек имала на уму да је, без обзира каквом стилу, правцу или покрету припада, уметник првенствено одговоран себи, јер само таквим искреним приступом може да оствари дело које је добро и значајно за читаво човечанство. Дубоко моралним и људским ставовима успела је у својим намерама.

Љубица Миљковић, *Мира Сандић*, Галерија Задужбине Илије М. Коларца, Београд 1996.

Анализирајући детаљно многе скулптуре Мире Сандић аутор рукописа дочарава читаоцу визуелни доживљај ликовног дела. С правом највећа пажња посвећена је скулптурама деце јер је вајарка са тим мотивом, богатим могућностима које пружа и тешким за обраду, стекла највећи уметнички углед. Често је њено целокупно вајарско дело неправедно сведено само на ту једну тему.

Пратећи даље Сандићкино стваралаштво у области скулптуре, њено вешто обликовање малих фигури-на, портрета и фигура животиња, њено упуштање у обраду великих формата, постављањем скулптура у слободни простор, аутор рукописа нас обавештава о почецима масовнијег излагања скулптуре у београдским парковима, на трговима или у репрезентативним просторијама. До тог времена Београд, у којем је највећи број њених скулптура био изложен у слободном простору, насупротив другим европским градовима, у томе је оскудевао.

Мира Сандић је јавности на оцену пружала не само скулптуру, што је њена првенствена уметничка наклоност и у чему је показала највеће умеће, већ и радове из области керамике и таписерије. Та њена делатност мање је позната. Захваљујући раду Вере Јовановић која у својим истраживањима и саопштавањима не пропушта ни једну релевантну чињеницу, сазнајемо више и о тој Сандићкиној делатности. Сазнајемо и о томе како уметница брине о извођењу својих дела, ливењу, цизелирању, патинирању. (...)

Вера Ристић, из рецензије за монографију:

Вера Јовановић, *Мира Сандић*, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 1996.

Мира Сандић је рођена 1924. у Београду. Од 1950. до 1955. студирала је вајарство на Академији ликовних уметности у Београду, а магистарске студије завршила 1957. код Илије Коларовића. Од 1956. учествовала је на сто педесет групних смотри југословенских уметника, а од 1957. приредила тридесет три самосталне изложбе. Члан је Улуса од 1956. године. Добитник је више значајних награда, одликовања и признања.

ПОПИС РАДОВА*

- 1 (9) ПОРТРЕТ ВУКИЦЕ КНЕЖЕВИЋ, 1957.
мермер, 25 см
Приватно власништво
- 2 (169) ПОСЛЕ КИШЕ, 1959.
бронза, 85 см
Савезно извршно веће, Београд
- 3 (175) МАСЛАЧАК, 1960.
бронза, 110 см
Меморијални центар, Београд
- 4 (19) ГЛАВА ДЕЧАКА СА КАПОМ, 1960.
гипс, 26 см
- 5 (20) КОСТА, 1960.
бронза, 26 см
Музеј савремене уметности, Београд
- 6 (25) ГЛАВА ДИТЕ СА КИКАМА, 1961.
гипс, 25 см
- 7 (26) ГЛАВА ДЕЧАКА СА КАЧКЕТОМ, 1961.
гипс, 30 см
- 8 (29) БЛИЗАНЦИ, 1961.
бронза, 23 см
Галерија Матице српске, Нови Сад
- 9 (32) ПОРТРЕТ МАЛЕ ИНДОНЕЖАНКЕ, 1962.
бронза, 23 см
Приватно власништво
- 10 (170) БУКЕТ – ПОПРСЈЕ ДЕВОЈЧИЦЕ, 1962.
бронза, 50 см
Музеј савремене уметности, Београд
- 11 (88) ПОРТРЕТ ДАНЕ МУТАПОВИЋ, 1963.
мермер, 36 см
Приватно власништво
- 12 (217) СТЕЊАК КРАГУЈЕВАЧКИМ ЂАЦИМА, 1963.
бронза, 68 x 32 см
Савезно извршно веће, Београд
- 13 (49) ПОРТРЕТ ОЛГИЦЕ ПРОТИЋ, 1967.
камен, 38 см
Приватно власништво
- 14 (122) СТИДЉИВОСТ, 1967.
бронза, 38 см
- 15 (182) ФИГУРА – БЕЗ РУКУ, 1967.
гипс, 175 см
Народни музеј, Београд
- 16 (183) ОДМОР – ЛЕЖЕЋА ФИГУРА, 1968.
бронза, 50 см
Приватно власништво
- 17 (184) САЊАРЕЊЕ, 1969.
бронза, 108 см
Дом пионира, Београд
- 18 (219) СТЕЊАК МАЛИМ ЧИСТАЧИМА
ЦИПЕЛА – КРАГУЈЕВАЦ 1941, 1969.
гипс, 60 x 33 см
- 19 (129) ДЕЧАК И ЗМАЈ, 1970.
бронза, 40 см
- 20 (197) ЗМАЈЕВИ ЛЕТЕ ВИСОКО, 1970.
гипс, 49 см
- 21 (198) ХОР, 1970.
гипс, 37 см
- 22 (56) МАРИНА, 1971.
мермер, 35 см
Приватно власништво
- 23 (130) СЕДЕЋА ФИГУРИНА СА БУКЕТОМ, 1971.
бронза, 34 см
- 24 (199) ВЕЛИКИ ХОР, 1972.
бронза, 56 см
Народни музеј, Београд
- 25 (209) ОВАН, 1972.
бронза, 31 см
Народни музеј, Београд
- 26 (229) БЕРБА, 1972.
гипс, 24 x 29,5 см
- 27 (230) ПАПИРНАТИ БРОДИЋ, 1972.
гипс, 24 x 23 см
- 28 (231) РИБАРЧЕВ САН, 1972.
гипс, 24 x 23 см
- 29 (233) ЛЕТ, 1972.
гипс, 24,5 x 25 см
- 30 (234) ПУТ У МАШТУ, 1972.
гипс, 21 x 25,5 см
- 31 (134) ПУБЕРТЕТ, 1973.
бронза, 45 см
Народни музеј, Београд
- 32 (200) МЕШОВИТИ ХОР, 1974.
гипс, 210 см
- 33 (201) ХОР СА ЈЕДАНАЕСТ ФИГУРА, 1974.
бронза, 41 см
Галерија Матице српске, Нови Сад
- 34 (187) ДЕЧАК И ЗМАЈ, 1975.
гипс, 182 см
- 35 (261) ГУШИМ СЕ, СОС, 1976.
бронза, 19,5 см
- 36 (262) БЕГ, 1976.
бронза, 19 см
- 37 (71) ПОРТРЕТ ДАВИДА, 1977.
камен, 37 см
Приватно власништво
- 38 (72) ПОРТРЕТ ЈЕЛЕНЕ ВУКЕЛИЋ, 1977.
мермер, 35 см
Приватно власништво
- 39 (76) ЈЕЛЕНА КРСТИЋ, 1979.
камен, 30 см
Приватно власништво
- 40 (141) ФИГУРИНА СА СУНЦОБРАНОМ, 1979.
бронза, 21 см
Галерија Бранка, Београд
- 41 (91) ПОРТРЕТ ОЛГЕ САВИЋ, 1980.
гипс, 50 см
Приватно власништво
- 42 (142) ФИГУРИНА СА РУКАМА ОКО ГЛАВЕ, 1982.
бронза, 37 см